

Uluslararası "Tarihte Adana ve Çukurova" Sempozyumu Bildirileri Kitabı
(17-19 Nisan 2015 Adana - Türkiye)

International Symposium of "Adana and Çukurova in History" Proceeding Book
(17-19 April 2015, Adana/Turkey)

TARİHTE ADANA VE ÇUKUROVA CİLT III

OSMANLI DÖNEMİNDE ADANA VE ÇUKUROVA - II

Editörler

Prof. Dr. Yılmaz KURT

M. Fatih SANSAR

ADANA - 2016

TARİHTE ADANA VE ÇUKUROVA CİLT III

OSMANLI DÖNEMİNDE ADANA VE ÇUKUROVA II

Editörler

Prof. Dr. Yılmaz KURT
M. Fatih SANSAR

Takım ISBN: 978-605-9354-62-2

ISBN: 978-605-9354-65-3

DOI: 10.37609/akya.2335

Yayıncı Sertifika No : 25465

Yayın Koordinatörü : Yasin DİLMEN

Dil Editörü : Yrd. Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA

Yabancı Dil Editörü : Özge Gül ZEREY

Mizanpaj : Ayşe ÇÖMEZ

Kapak : Rahime DİLMEN

Baskı ve Cilt : Reaksiyon Matbaacılık, ANKARA/2016

2016 AKADEMİSYEN A.Ş

Halk Sk. 5/A Yenışehir/ANKARA

Tel: 0312 431 16 33

www.akademisyen.com

Bu kitabın yayın hakkı AKADEMİSYEN KİTABEVİ'ne aittir. 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası Gereği herhangi bir bölümü, resmi veya yazısı, yazarların ve yayıncısının yazılı izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınmaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz. Yazıların içerikleri yazarları bağlamaktadır.

Dağıtım Adresi

Akademisyen Kitabevi

Halk Sk. 5/A Yenışehir/ANKARA

Tel: 0312 431 16 33

www.akademisyen.com

2016

SEMPOZYUM KURULLARI LİSTESİ / HEAD OF SYMPOSIUM LIST

SEMPOZYUM BAŞKANI / SYMPOSIUM PRESIDENT

Hüseyin SÖZLÜ Adana Büyükşehir Belediye Başkanı / Adana metropolitan
municipality mayor

YÜRÜTME KURULU / EXECUTIVE COUNCIL

Prof. Dr. Yılmaz Kurt Ankara Üniversitesi / Ankara University, Turkey
Prof. Dr. Hasan Babacan Mehmet Akif Ersoy Ün. / Mehmet Akif Ersoy University, Turkey
Doç. Dr. Faruk Yıldırım Çukurova Üniversitesi / Çukurova University, Turkey
Yrd. Doç. Dr. Ömer Tuğrul Kara Çukurova Üniversitesi / Çukurova University, Turkey
Okutman M. Fatih Sansar Çukurova Üniversitesi / Çukurova University, Turkey
Halil Avşar Adana Büyükşehir Belediyesi / Adana Metropolitan Municipality
Mehmet Ali Arslan Adana Büyükşehir Belediyesi / Adana Metropolitan Municipality
Hacı Ahmet Yıldırım Adana İnsanına ve Kentine Hizmet Vakfı / Adana Human and
Urban Development Foundation

BİLİM KURULU / SCIENCE COUNCIL

Prof. Dr. Abdulkadir Donuk, İstanbul Üniversitesi, Türkiye / İstanbul University, Turkey
Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı, Erciyes Üniversitesi, Türkiye / Erciyes University, Turkey
Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu, Ankara Üniversitesi, Türkiye / Ankara University, Turkey
Prof. Dr. Alpaslan Ceylan, Atatürk Üniversitesi, Türkiye / Atatürk University, Turkey
Prof. Dr. Altan Çetin, Gazi Üniversitesi, Türkiye / Gazi University, Turkey
Prof. Dr. Bülent Çukurova, Çukurova Üniversitesi, Türkiye / Çukurova University, Turkey
Prof. Dr. Cüneyt Kanat, Ege Üniversitesi / Ege University, Turkey
Prof. Dr. Ema Mirjkoviç, Nis University / SIRBİA
Prof. Dr. İbrahim Yılmazçelik, Fırat Üniversitesi, Türkiye / Fırat University, Turkey
Prof. Dr. Kemal Çiçek, İpek Üniversitesi, Türkiye / İpek University, Turkey
Prof. Dr. Maria-Claude Tremouille, Rome / İTALY
Prof. Dr. Mehmet İnbası, Erciyes Üniversitesi, Türkiye / Erciyes University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye / Pamukkale University, Turkey
Prof. Dr. Metin Ayışığı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye / Yüzüncü Yıl University, Turkey
Prof. Dr. Mihai Maxim, Bükreş Üniversitesi, Romanya / Bukres University, Romania
Prof. Dr. Mirko Novak, Bern University / SWİTZERLAND

Doç. Dr. Ahmet Gündüz, Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye / Mustafa Kemal University, Turkey
Doç. Dr. Bekir Koçlar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye / Yüzüncü Yıl University, Turkey
Doç. Dr. Celil Arslan, Erciyes Üniversitesi, Türkiye / Erciyes University, Turkey
Doç. Dr. Cevdet Kırpık, Erciyes Üniversitesi, Türkiye / Erciyes University, Turkey
Doç. Dr. Christopher Miller, Texas Üniversitesi ABD / Texas University, the USA
Doç. Dr. Duygu Saban Ökesli, Çukurova Üniversitesi, Türkiye / Çukurova University, Turkey
Doç. Dr. Gözde Ramazanoğlu, Çukurova Üniversitesi, Türkiye / Cukurova University, Turkey
Doç. Dr. Kemal Çelik, Başkent Üniversitesi, Türkiye / Başkent University, Turkey
Doç. Dr. Mustafa Aksoy, Marmara Üniversitesi, Türkiye / Marmara University, Turkey
Doç. Dr. Mustafa Alkan, Gazi Üniversitesi, Türkiye / Gazi University, Turkey
Doç. Dr. Salim Gökçen, Erzincan Üniversitesi, Türkiye / Erzincan University, Turkey
Doç. Dr. Tamer Balcı, Texas Üniversitesi, ABD / Texas University, the USA
Doç. Dr. Yusuf Ziya Bildirici, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye / Pamukkale University, Turkey
Doç. Dr. Zübeyde Güneş Yağcı, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye / Balıkesir University, Turkey
Doç. Dr. Zafer Gölen, Mehmet Akif Ersoy Ün., Türkiye / Mehmet Akif Ersoy University, Turkey
Yrd. Doç. Dr. Ebru Güher, Korkut Ata Üniversitesi, Türkiye / Korkut Ata University, Turkey
Yrd. Doç. Dr. Erdem Çanak, Çukurova Üniversitesi, Türkiye / Çukurova University, Turkey
Yrd. Doç. Dr. K. Serdar Girginer, Çukurova Üniversitesi, Türkiye / Çukurova University, Turkey
Yrd. Doç. Dr. Süleyman Hatipoğlu, Mustafa Kemal Ün., Türkiye / Mustafa Kemal Unv., Turkey

DESTEK VEREN KURUMLAR

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Adana Valiliği

Çukurova Üniversitesi

Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Adana İnsanı ve Kentine Hizmet Vakfı

TAKDİM

Türklerin binlerce yıllık geçmi-
şe uzanan şanlı tarihinin araştırılması,
çeşitli akademik faaliyetlerle ortaya ko-
yulması, dolayısıyla milli bilincin oluşturu-
lması hayati derecede önemlidir. Ceyhan
Belediye Başkanı olduğum günden
itibaren Türk tarihi ve kültürünü inceleyen
bir çok çalışmaya destek verdiğimiz
gibi, "*Ceyhan'dan Ceyhan'a 1. Ceyhan
Sempozyumu*" adlı akademik çalışma
ile Çukurova tarihi ve kültürünü araştıran
kıymetli araştırmacılar bize bir "*bilgi
söleni*" sunmuşlardı.

Adana Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na aday olduğumuzda yine Adana

ve Çukurova'nın tarihini ve kültürünü araştırma amacıyla yapılan her türlü çalışmaya destek vereceğimizi ifade etmiştik. Ne yazık ki Adana ve Çukurova tarihi henüz kapsamlı bir şekilde araştırılıp ortaya koyulmamıştı. Adanamızın marka değerini yükseltecek bir çok önemli tarihi gelişme unutulup gitmişti. Adana Büyükşehir Belediye Başkanı seçildikten hemen sonra, Adana tarihinin araştırılması konusunda arkadaşlarımız çalışmalara başladılar. Belediyemizin tüm imkanlarını kullanarak Türkiye'den ve yurtdışından, Adana ve Çukurova üzerine çalışma yapan akademisyen ve araştırmacıları Adana'da buluşturan "*1. Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu*"nu gerçekleştirdik.

17-19 Nisan 2015 tarihleri arasında yapılan, "*1. Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu*"na 40 farklı üniversiteden 170'ten fazla bilim insanı katılarak bildirimlerini sundular. Adana ve Çukurova tarihinin ilk defa bu kadar kapsamlı ve bir bütün içerisinde ele alındığı bilimsel bir etkinliğe imza attık. Adana bölgesi, arkeoloji, tarih, sanat tarihi, mimarlık, eğitim, kültür, vakıflar, tarım, ticaret, göç ve iskan, basın yayın hayatı gibi önemli konulara temas edildi. Ramazanoğulları, Osmanlı döneminde Adana, Milli Mücadele döneminde Adana ve Cumhuriyet döneminde Adana konularında bir çok bildiri sunuldu. Fakat bu tür bilimsel çalışmaların kalıcı olabilmesi, sempozyumda sunulan bildirimlerin kitap halinde basılması ile mümkündür. Nitekim titiz bir çalışmanın sonucunda sempozyum bildirimleri toplanarak 4 cilt halinde kitaplaştırılmış oldu. Adana ve Çukurova tarihini en eski devirlerden günümüze kadar ele alan bu dev eseri Adanamıza kazandırmış olmaktan büyük gurur duyuyoruz.

Çukurova tarihi ve kültürü hakkında yapılmış her türlü çalışmayı destekleme ve yayın haline getirme kararlılığımız devam etmektedir. Nitekim Adana Kent Arşivi kurma çalışmalarımız devam etmekte olup, Osmanlı arşivlerinde bulunan Adana ile ilgili binlerce belge Adana'ya getirilmiş ve araştırmacılara sunulmak üzere çalışmalara yapılmıştır.

Elinizde bulunan 4 ciltlik "*1. Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu Bildiri Kitabı*"nın Editörleri Prof. Dr. Yılmaz KURT ve M. Fatih SANSAR hocalarıma, kitapta bildirimleri bulunan tüm akademisyen ve araştırmacılara ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Hüseyin SÖZLÜ
Adana Büyükşehir Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

I. Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu 17-19 Nisan 2015'te

Adana'nın görkemli bir otelinde yurt içinden ve yurt dışından gelen 170'den fazla akademisyenin katılımı ile gerçekleştirildi. Sempozyuma akademisyen ve araştırmacılar büyük ilgi göstermiş ve 300'den fazla bildiri özeti gönderilmişti. Bu bildirilerin çok azı akademik yetersizlikten, bir çoğu ise imkanlar nedeniyle elenmek zorunda kalındı. 150 farklı bildiri kabul edilerek bildiri sahipleri Adana'ya davet edildiler. Fakat bazı katılımcılar son anda mazeret bildirerek katılmadıklarından 135 farklı bildiriyle iki gün boyunca 4 ayrı salonda ve ek olarak tarihi Kız Lisesi binasında yapıldı.

Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu'nu yapmaktaki asıl amacımız, yıllardır yeterince araştırılmayan şehir ve bölge tarihini, en eski devirlerden günümüze kadar bir bütünlük içinde "*Adana ve Çukurova Tarihi*"ni ele alan kapsamlı bir eser ortaya çıkarmaktı. Sempozyumda, Çukurova arkeolojisi, ilkçağlarda Adana, Roma-Bizans-Haçlılar dönemi, Çukurova'nın fethi ve Türkleşmesi, Ramazanoğulları dönemi, Osmanlı döneminde Adana, Milli Mücadele'de Adana, Cumhuriyet döneminde Adana, mimarlık tarihi, sanat tarihi, kültür vb. konularda birbirinden kıymetli bildirimler sunuldu. "*Söz uçar yazı kalır*" deyişinde olduğu gibi asıl önemli olan sempozyumda sunulan bildirimlerin yazılı metinlerinin toplanması, akademik bir incelemeden geçirilerek kitap halinde basılması hepsinden daha önemliydi.

Adana sempozyumunda sunulan bildirimler kitapta listesi görülen "*Bilim ve Hakem Kurulu*"na gönderilerek titiz bir inceleme yapılmış, bir kaç makale akademik yetersizlikten dolayı elenmiştir. Dolayısıyla sempozyum bildiri kitabında yer alan makaleler "*uluslararası hakemli*" bir yayın olarak tescillenmiştir. Bildiri kitabını 2-3 ay içerisinde yayımlanmasını hedeflemiştik. Ancak makalelerin hakem sürecinin uzaması ve teknik bazı sorunlar nedeniyle biraz gecikmeli de olsa yayına hazır hale geldi. Eser başta söz verdiğimiz gibi 4 cilt halinde, yaklaşık 2.500 sayfalık bir "*Adana ve Çukurova Tarihi Külliyyatı*" Adanalı hemşehrilerimize ve tarihçilere ulaştırılmış oldu.

Eserin genel editörlüğünü Prof. Dr. Yılmaz Kurt ve M. Fatih Sansar üstlendi. Ayrıca Arkeoloji ve Eskiçağ Tarihi editörlüğünü Yrd. Doç. Dr. K.Serdar Girginer, Ortaçağ Tarihi Editörlüğünü Prof. Dr. Cüneyt Kanat, Yeniçağ Osmanlı Tarihi editörlüğünü Prof. Dr. Orhan Kılıç ve Prof. Dr. Yılmaz Kurt, Yakınçağ Osmanlı Tarihi editörlüğünü Prof. Dr. Hasan Babacan ve Prof. Dr. Salim Gökçen, Cumhuriyet Tarihi editörlüğünü Prof. Dr. Kemal Çelik, Adana ve Çukurova Kültürü editörlüğünü Doç.Dr. Faruk Yıldırım hocalarımız üstlendiler.

Adana'da tarih sempozyumu yapılması ve sempozyum bildiri kitabının yayınlanmasında emeği geçen Akademisyen Yayınevi'ne, Adana Büyükşehir Belediyesi çalışanlarına, Adana İnsanı ve Kentine Hizmet Vakfı Başkanı Hacı Ahmet Yıldırım'a teşekkür ederiz. Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Hüseyin Sözlü'nün değerli himayeleri olmasaydı bu sempozyum hiçbir şekilde gerçekleşmezdi. Sempozyuma hayat veren ise uzak ve yakından davetimize icabet ederek katılım sağlayan değerli bilim insanlarının göz nurları ve alın terleri oldu. Adana'ya böylesine değerli bir eseri kazandıranların isimleri bu eserle birlikte sonsuza kadar yaşayacaktır. Selam ve saygı ile.

Editörler

Prof. Dr. Yılmaz KURT

M. Fatih SANSAR

İÇİNDEKİLER

Sempozyum Kurulları Listesi

Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Hüseyin Sözlü'nün Takdim Yazısı

Önsöz

İçindekiler

OSMANLI DÖNEMİNDE ADANA ve ÇUKUROVA - II

Bölüm Editörü

Prof. Dr. Hasan BABACAN

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

1. **Prof. Dr. Musa ÇADIRCI,**
Abidin Paşa'nın Adana Valiliği 11
2. **Prof. Dr. Şerife YORULMAZ,**
Çukurova'da Toprak Tasarrufu ve Yabancı Tebaanın Bu Konudaki
Faaliyetleri (1839-1914) 25
3. **Yrd. Doç. Dr. Sacit UĞUZ**
19. Yüzyıl Çukurova Ticaretinde Artan İngiliz Etkisi..... 41
4. **Doç. Dr. Hakan KIRIMLI,**
Adana Havâlisine Kırım Tatar ve Nogay Muhacir İskânları 67
5. **Yrd. Doç. Dr. Galip ÇAĞ,**
Balkan Göçlerinde Bir İskân Merkezi Olarak Çukurova ve Civarı 75
6. **Yrd. Doç. Dr. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU,**
Kozan'da Bir Sultan Hamit Mirası: Adana'nın Giritli Muhacirleri ve Şevkiye Köyü 89
7. **Dr. Fahriye EMGİLİ,**
Boşnakların Göç Sığınağı Olarak Adana 123
8. **Prof. Dr. Ahmet OĞUZ,**
I. Meşrutiyet Meclisinde Adana Mebusları ve Adana 149
9. **Prof. Dr. Sabit DUMAN,**
İngiliz Raporlarına Göre 1896 Adana Olayları 159
10. **Yrd. Doç. Dr. İbrahim BOZKURT- Sırma HASGÜL,**
Adana Vilâyeti Salnâmeleri'ne Göre Çukurova'da Gayrimüslimler 171
11. **Yurdal DEMİREL,**
Adana'nın Valisi: Süleyman Bahri Paşa (1898-1908) 205
12. **Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL,**
İçel Sancağı'nın Sancak Merkezi Olmak İçin Ermenek ve
Silifkelilerin Yaptıkları Mücadele 225
13. **Yrd. Doç. Dr. Tolga AKAY,**
Osmanlı Devleti'nde Tiyatro ve Sinemanın Yaygınlaşması: Adana Vilayeti Örneği..... 265

14. Doç. Dr. Gürsoy ŞAHİN, İngiliz Gezgin Edwin John Davis'in Seyahatnamesine Göre XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Adana ve Çevresi	279
15. Yrd. Doç. Dr. Özlem KARSANDIK YAZICI, Ticaret Mahkemesi Kayıtlarına Göre Tanzimat Döneminde Adana'da Ticari Hayat	299
16. Prof. Dr. Remzi KILIÇ - Uzm. Hüseyin KLAVUZ, Adana Ermeni Olayları (1909)	315
17. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, 1909 Adana Olayları Sonrasında Bölgeye Yapılan Yardımlar	333
18. Yrd. Doç. Dr. İsa KALAYCI - Araş. Gör. Caner AYDEYER**, 1909 Adana Olaylarının Yabancı Basındaki Yansımaları	351
19. Öğr. Gör. Abdurrahman KÜTÜK, 1909 Adana Olayları'nın Kozan Sancağına Yansımaları	367
20. Prof. Dr. Hasan BABACAN, Maliye Nazırı Cavid Bey'in Anılarında Adana ve Çukurova Çiftlikleri.....	381
21. Doç. Dr. Cevdet KIRPIK, Osmanlıdan Cumhuriyet'e Adana Tarım İşçileri	391
22. Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇAKALOĞLU, 1903 Yemen İsyanının Bastırılmasında Adana Redif Taburu	411
23. Prof. Dr. Esat ARSLAN, Yüzüncü Yılında Çanakkale'de Adana Bayırı	435
24. Prof. Dr. Salim GÖKÇEN, 1917 Ecanib İstatistiklerine Göre Adana'daki Ecnabilerin Durumu	447
25. Doç. Dr. Ahmet ALTINTAŞ-Çağlar ÖNGEL, Birinci Dünya Savaşı'nda Pozantı-Belemedik (Bilemedik) Esir Kampı	459
26. Yrd. Doç. Dr. Aydın EFE, Sicill-İ Ahvâl Kayıtlarına Göre Adanalı Memurlar	479
27. Ahmet KARATAŞ, Kent İçi Ulaşım Tarihinde Öncü Bir Girişim: Adana Tramvayı Teşebbüsü	503
28. Doç. Dr. A. Şevki DUYMAZ, Adana İdadisi	513
29. Prof. Dr. Galip EKEN, Adana Darüleytamına Dair Bazı Bilgiler	531
30. Doç. Dr. Hamza ALTIN, Osmanlı Döneminde Adana Erkek Öğretmen Okulu	541
31. Doç. Dr., Barış SARIKÖSE, Adana Vilayet Salnâmeleri'ne Göre XIX. Yüzyıl Sonlarında Adana'nın İdari Yapısı ...	553